

ДОСВІД США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

ЗИГАНШИН Андрій Ігорович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2728-8581>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.57>

У статті, спираючись на аналіз наукових зарубіжних вчених, узагальнено досвід США та Великобританії щодо забезпечення діяльності громадських об'єднань. Виокремлено найбільш його позитивні моменти, як слід використати в Україні. Відмічено, що у цих країнах добре забезпечена свобода об'єднань не лише формально, а й на практиці, що створює стабільні умови для діяльності громадських організацій.

Ключові слова: зарубіжний досвід, громадські об'єднання, неприбуткові організації, США, Великобританія.

Постановка проблеми

У сучасних умовах розвитку демократичної держави важливе значення має ефективне функціонування громадянського суспільства, ключовим елементом якого є громадські об'єднання. Вони виступають важливим інструментом реалізації прав і свобод громадян, забезпечують участь населення у процесах прийняття рішень та сприяють формуванню відкритого й підзвітного врядування. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення зарубіжного досвіду країн із усталеними демократичними традиціями. Значний науковий інтерес становить досвід США та Великої Британії, у яких сформовано комплексну систему забезпечення діяльності громадських об'єднань.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання, присвячені покращенню діяльності громадських

об'єднань, у своїх наукових працях розглядали: В.П. Бех, Д.В. Губачової, Л.І. Гурняк, Л.І. Гурняк, О.В. Заїка, Р.В. Ігонін, В.П. Ковальчук, І.І. Котюк, І.Ю. Мельник, Г.П. Середя та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є зарубіжний досвід щодо забезпечення діяльності громадських об'єднань, що є суттєвою прогалиною на теоретичному та практичному рівнях.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб узагальнити досвід США та Великобританії щодо забезпечення діяльності громадських об'єднань. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: здійснити аналіз зарубіжної наукової літератури та норм чинного законодавства; узагальнити досвід США у відповідній сфері; розкрити специфіку досвіду Великобританії у досліджуваній сфері.

Наукова новизна дослідження статті полягає у тому, що в ній вперше комплексно опрацьовано теоретичний підхід щодо опрацювання досвіду США та Великобританії щодо забезпечення діяльності громадських об'єднань.

Виклад основного матеріалу

У Сполучених Штатах діє приблизно 1,5 мільйона неурядових організацій. Вони охоплюють широкий спектр діяльності, зо-

крема політичну адвокацію з питань зовнішньої політики, виборів, довкілля, охорони здоров'я, прав жінок, економічного розвитку та багатьох інших сфер. Такі організації часто розробляють і пропонують нові підходи до розв'язання соціальних та економічних проблем, з якими уряд не завжди може впоратися самостійно. Водночас значна частина неурядових організацій у США працює поза політичною сферою. До них належать, зокрема, волонтерські об'єднання, засновані на спільних релігійних переконаннях, профспілки, організації, що допомагають вразливим групам населення (таким як малозабезпечені особи або люди з інвалідністю), а також ініціативи, спрямовані на розширення можливостей молоді чи маргіналізованих спільнот. Фактично неурядові організації існують для представлення майже будь-якої суспільно значущої справи. Їхні джерела фінансування включають пожертви приватних осіб (як американських, так і іноземних), кошти компаній приватного сектору, благодійні фонди, а також гранти федерального, штатного чи місцевого рівнів. Фінансування може також надходити від іноземних урядів. Законодавство США не забороняє іноземне фінансування неурядових організацій незалежно від того, чи воно надходить від урядів, чи з недержавних джерел [1].

Варто відзначити, що некомерційним організаціям США дозволено генерувати більше доходів, ніж витрат, і при цьому зберігати свій «некомерційний статус». Як некомерційним організаціям, цим суб'єктам господарювання заборонено розподіляти свій чистий прибуток між фізичними або юридичними особами, які контролюють ці організації. Так само їм заборонено накопичувати приріст капіталу для приватної вигоди. Некомерційні організації вирішили здійснювати програми для досягнення своїх цілей та місії, а не для приватних чи юридичних осіб. Тому їхні доходи, згідно із законом, повинні бути спрямовані на досягнення цілей, для яких вони були створені. Некомерційні організації не мають акціонерів і не виплачують дивідендів – усі доходи «реінвестуються» в організацію для досягнення її некомерційних цілей. Більшість не-

комерційних організацій також звільнені від сплати податків, але це не обов'язково [2].

У США будь-яка група осіб може об'єднатися щоб створити неформальну організацію для спільного обговорення ідей чи спільних інтересів, і може робити це без будь-якої участі чи схвалення уряду. Якщо група прагне певних юридичних переваг, таких як звільнення від федерального та штатного оподаткування, вона може вирішити офіційно зареєструватися як неурядова організація відповідно до законодавства будь-якого з 50 штатів США. Для створення нової неурядової організації фізичним особам не потрібно бути громадянами США. Вимоги до реєстрації та форми організацій різняться залежно від штату, але загалом вони дуже прості, тому будь-хто може зареєструвати неурядову організацію лише за кілька днів на рівні штату. Процес, зазвичай, включає надання короткого опису організації, її місії, назви, адреси агента в штаті та сплату невеликого внеску. У більшості штатів існує загальний закон про реєстрацію, який робить цей процес питанням прямого призначення, що не підлягає затвердженню законодавчим органом чи будь-яким іншим державним службовцем. Такий підхід усуває ризик того, що державний службовець може зловживати своїми повноваженнями, визначаючи, яким організаціям слід дозволити існування, а яким ні. У кількох штатах деякі неурядові організації, створені для релігійних, освітніх та інших благодійних цілей, також повинні зареєструватися у державного посадовця з питань благодійності, відповідального за захист благодійних активів та регулювання благодійного збору коштів від громадськості [1].

Податковий кодекс США визнає понад 30 різних категорій організацій, звільнених від оподаткування, кожна з яких пов'язана з певною метою та має відповідне класифікаційне позначення. Сфера застосування законодавства про некомерційні організації охоплює чотири основні регуляторні рівні:

1) законодавство штату про створення організацій — кожен штат має власний закон про некомерційні корпорації або статут благодійного трасту, який регулює установчі документи, внутрішні акти, вимоги до заре-

естрованих агентів і обов'язки директорів. Переглянутий типовий закон про некомерційні корпорації (Revised Model Nonprofit Corporation Act, RMNCA), розроблений Комісія з уніфікації права США, був прийнятий або суттєво вплинув на законодавство більшості штатів.

2) звільнення від федерального оподаткування – Податкова служба США надає статус звільнення після розгляду заяв, поданих за формами 1023 або 1023-EZ для організацій категорії 501(c)(3), а також формою 1024 для інших категорій 501(c).

3) реєстрація благодійної діяльності на рівні штату – більшість штатів вимагають від благодійних організацій реєструватися в офісі генерального прокурора штату або в іншому уповноваженому органі перед початком збору пожертв від резидентів. Координацію та методичну підтримку в цій сфері забезпечує Національна асоціація посадовців благодійних організацій штатів.

4) дотримання нормативних вимог – некомерційні організації зобов'язані дотримуватися законодавства у сферах зайнятості, захисту персональних даних, антимонопольного регулювання та ведення господарської діяльності на тих самих засадах, що й комерційні організації, якщо інше прямо не передбачено законом [3].

У США сформовано стабільне правове середовище, яке гарантує свободу об'єднання та діяльності організацій завдяки конституційним нормам, зокрема Перша поправка до Конституції США, що забезпечує свободу слова, зібрань і асоціацій. Це створює основу для активної участі громадян у суспільному житті без надмірного втручання держави. Важливою особливістю є також чітка податкова та юридична класифікація неприбуткових організацій, який дозволяє таким організаціям отримувати податкові пільги та залучати благодійні внески. Це стимулює розвиток філантропії та формує потужну культуру приватних пожертв, що є одним із ключових джерел фінансування громадського сектору. Водночас держава не лише не обмежує фінансування з різних джерел, а й допускає іноземну підтримку, що розширює можливості організацій для реалізації своїх проєктів. Американський

досвід також демонструє ефективну взаємодію між державою та громадянським суспільством, коли неурядові організації виступають партнерами у вирішенні соціальних проблем, розробці політик і наданні послуг населенню. При цьому зберігається баланс між автономією організацій і прозорістю їхньої діяльності через механізми звітності та громадського контролю.

Окрім США, доцільно звернути увагу на досвід Великобританії. Система некомерційних організацій у Великій Британії відображає масштаб і різноманітність благодійного та волонтерського сектору країни. Від відомих організацій, таких як Cancer Research UK та British Red Cross, до тисяч менших громадських ініціатив, що працюють над вирішенням локальних проблем, ці структури відіграють надзвичайно важливу роль у суспільному житті. Вони реагують на широкий спектр актуальних викликів – від охорони здоров'я, освіти та подолання бідності до питань психічного здоров'я, захисту тварин і довкілля. Сукупно ці організації формують одну з найбільших некомерційних екосистем у світі, генеруючи мільярди фунтів стерлінгів доходу, забезпечуючи зайнятість сотень тисяч осіб і залучаючи мільйони волонтерів. Для донорів, волонтерів і політиків орієнтація в цьому середовищі може бути складною. Хоча Charity Commission for England and Wales веде офіційний реєстр, що налічує понад 168 000 активних благодійних організацій, існують також спеціалізовані довідники, членські об'єднання та онлайн-ресурси, які класифікують організації за розміром, обсягом доходів або сферою діяльності. Розуміння того, де шукати інформацію та як інтерпретувати відповідні дані, дає змогу як окремим особам, так і організаціям приймати обґрунтовані рішення щодо здійснення пожертв, участі у волонтерській діяльності або налагодження партнерств [4].

У Великій Британії визнається кілька типів благодійних та некомерційних організацій, кожна з яких має свою структуру та правила. Зареєстровані благодійні організації часто застосовують модель СІО, що дозволяє їм володіти майном та укладати контракти, регулюючись виключно Комісією з питань благодійності. Інші поширені

форми включають компанії, що працюють у громадських інтересах (СІС), що контролюються регулятором СІС, які балансують між соціальними цілями та певною комерційною діяльністю, та благодійні трасти, ідеальні для управління коштами або активами для конкретних цілей. Для місцевих ініціатив громадські групи можуть діяти як неінкорпоровані асоціації з простим установчим документом, тоді як більші організації, такі як кооперативи або товариства громадської допомоги, обслуговують інтереси своїх членів. Шотландія та Уельс мають подібні структури, причому всі організації повинні демонструвати відповідність своєї благодійної діяльності заявленій місії [5]. Створення некомерційної організації у Великій Британії пропонує значні переваги, включаючи право на податкові пільги та звільнення від сплати податків на дохід, пожертви та ставки податку на прибуток підприємств після реєстрації в Комісії з благодійності. Ці організації здобувають довіру у спонсорів та громадськості завдяки регульованому статусу, тоді як такі структури, як благодійні компанії та директори з інформаційних технологій, забезпечують обмежений захист відповідальності для довірених осіб. Окрім фінансових стимулів, некомерційні організації можуть отримати доступ до спеціалізованих платформ для збору коштів, подавати заявки на гранти, обмежені для зареєстрованих благодійних організацій, та використовувати соціальні мережі для посилення свого впливу. Система Великої Британії також підтримує інновації через гібридні моделі, такі як соціальні підприємства, які поєднують благодійні цілі з комерційною стійкістю, за умови нагляду з боку Високого суду, якщо виникають суперечки щодо зобов'язань організації щодо суспільного блага [5].

Варто відзначити, що у Великобританії функціонує Комісія з питань благодійності, яке є регулятором благодійних організацій в Англії та Уельсі та відповідає за ведення точного та актуального реєстру благодійних організацій. Мета Комісії — «забезпечити процвітання благодійності та вселення довіри, щоб люди могли покращувати життя та зміцнювати суспільство» [6]. Комісія досягає своєї мети через п'ять стратегічних цілей: притягнення

благодійних організацій до відповідальності; боротьба з правопорушеннями; інформування громадського вибору; надання благодійним організаціям розуміння та інструментів, необхідних для успіху; збереження актуальності благодійності для сучасного світу. Основні обов'язки Комісії: реєстрація організацій, що відповідають вимогам, в Англії та Уельсі, створених виключно для благодійних цілей; вжиття заходів примусового виконання у разі недбалості або неправомірних дій; забезпечення дотримання благодійними організаціями своїх законодавчих вимог, включаючи щорічне надання інформації про їхню діяльність; забезпечення широкого доступу громадськості до відповідної інформації про кожен зареєстрований благодійну організацію; надання рекомендацій, щоб допомогти благодійним організаціям працювати якомога ефективніше; надання онлайн-послуг для благодійних організацій [6].

Тож, діяльність громадських об'єднань у Великій Британії має низку характерних особливостей, що зумовлені історичними традиціями, правовою системою та високим рівнем розвитку громадянського суспільства. Передусім, важливою рисою є чітке правове регулювання та інституційний нагляд. Значна частина організацій функціонує у статусі благодійних і підлягає контролю з боку Charity Commission for England and Wales (Комісією з питань благодійності), що забезпечує прозорість, підзвітність і довіру з боку суспільства. Ще однією особливістю є різноманітність організаційно-правових форм. Громадські об'єднання можуть діяти як трасти, асоціації або компанії з обмеженою відповідальністю без розподілу прибутку, а також у спеціальній формі charitable incorporated organisation (СІО). Це дозволяє гнучко обирати модель управління залежно від масштабів діяльності та цілей організації. Суттєвою рисою є високий рівень розвитку благодійності та волонтерства. У британському суспільстві існує стійка культура участі громадян у діяльності некомерційного сектору, що проявляється як у фінансовій підтримці, так і в особистій залученості до волонтерських ініціатив. Завдяки цьому організації мають стабільну соціальну базу та значні ресурси для реалізації своїх програм.

Висновки

Таким чином, проведений вище аналіз дає змогу виділити наступні найбільш цікаві аспекти досвіду США та Великобританії щодо забезпечення діяльності громадських об'єднань, які слід використати в Україні: по-перше, у цих країнах добре забезпечена свобода об'єднань не лише формально, а й на практиці, що створює стабільні умови для діяльності громадських організацій; по-друге, діє ефективна система фінансової підтримки через податкові пільги та культуру донорства, що дозволяє громадському сектору бути незалежним; по-третє, існують інституції підтримки і нагляду, як-от Charity Commission у Великобританії, які не лише контролюють, а й допомагають організаціям працювати ефективно; по-четверте, високий рівень громадянської участі і волонтерства робить сектор стійким і впливовим, що є важливим орієнтиром для України.

Література

1. Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States / URL: <https://www.state.gov/bureau-of-democracy-human-rights-and-labor/releases/2025/01/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states>
2. Jeffrey S. Tenenbaum What Is the Difference Between Nonprofit and Tax-Exempt Status? / URL: <https://www.tenenbaumlegal.com/articles/what-is-the-difference-between-nonprofit-and-tax-exempt-status/>
3. Nonprofit Organization Law in the United States / URL: <https://nationalbusinesslawauthority.com/nonprofit-organization-law>
4. List of not for profit organisations UK: major and impactful not for profits operating in the United Kingdom / URL: <https://ngofinancehub.com/list-of-not-for-profit-organisations-uk/>
5. How to start a nonprofit organisation in the UK (with types) / URL: <https://uk.indeed.com/career-advice/starting-new-job/non-profit-organisation-uk>
6. What is the Charity Commission for England and Wales? An introductory guide / URL: <https://www.hcrlaw.com/news-and-insights/what-is-the-charity-commission-for-england-and-wales-an-introductory-guide/>

АНОТАЦІЯ

Наголошено, що у США сформовано стабільне правове середовище, яке гарантує свободу об'єднання та діяльності організацій завдяки конституційним нормам, зокрема Перша поправка до Конституції США, що забезпечує свободу слова, зібрань і асоціацій. Це створює основу для активної участі громадян у суспільному житті без надмірного втручання держави. Важливою особливістю є також чітка податкова та юридична класифікація неприбуткових організацій, який дозволяє таким організаціям отримувати податкові пільги та залучати благодійні внески. Це стимулює розвиток філантропії та формує потужну культуру приватних пожертв, що є одним із ключових джерел фінансування громадського сектору.

Підкреслено, що діяльність громадських об'єднань у Великій Британії має низку характерних особливостей, що зумовлені історичними традиціями, правовою системою та високим рівнем розвитку громадянського суспільства. Передусім, важливою рисою є чітке правове регулювання та інституційний нагляд. Значна частина організацій функціонує у статусі благодійних і підлягає контролю з боку Charity Commission for England and Wales (Комісія з питань благодійності), що забезпечує прозорість, підвітність і довіру з боку суспільства.

Виділено наступні найбільш цікаві аспекти досвіду США та Великобританії щодо забезпечення діяльності громадських об'єднань, які слід використати в Україні: по-перше, у цих країнах добре забезпечена свобода об'єднань не лише формально, а й на практиці, що створює стабільні умови для діяльності громадських організацій; по-друге, діє ефективна система фінансової підтримки через податкові пільги та культуру донорства, що дозволяє громадському сектору бути незалежним; по-третє, існують інституції підтримки і нагляду, як-от Charity Commission у Великобританії, які не лише контролюють, а й допомагають організаціям працювати ефективно; по-четверте, високий рівень громадянської участі і волонтерства робить сектор стійким і впливовим, що є важливим орієнтиром для України.

Ключові слова: зарубіжний досвід, громадські об'єднання, неприбуткові організації, США, Великобританія.

SUMMARY

It is emphasized that the United States has a stable legal environment that guarantees freedom of association and the activities of organizations thanks to constitutional norms, in particular the First Amendment to the US Constitution, which ensures freedom of speech, assembly and association. This creates a basis for the active participation of citizens in public life without excessive state interference. An important feature is also a clear tax and legal classification of non-profit organizations, which allows such organizations to receive tax benefits and attract charitable contributions. This stimulates the development of philanthropy and forms a powerful culture of private donations, which is one of the key sources of financing for the public sector. It is emphasized that the activities of public associations in the United Kingdom have a number of characteristic features, which are due to historical traditions, the legal system and a high level of development of civil society. First of all, an important feature is clear legal regulation and institutional supervision. A significant part of the organizations operate as charities and are subject to

control by the Charity Commission for England and Wales, which ensures transparency, accountability and trust from society.

The following most interesting aspects of the experience of the USA and the UK in ensuring the activities of public associations are highlighted, which should be used in Ukraine: firstly, in these countries freedom of association is well ensured not only formally, but also in practice, which creates stable conditions for the activities of public organizations; secondly, there is an effective system of financial support through tax breaks and a culture of donation, which allows the public sector to be independent; thirdly, there are support and oversight institutions, such as the Charity Commission in the UK, which not only control, but also help organizations work effectively; fourthly, a high level of civic participation and volunteerism makes the sector sustainable and influential, which is an important reference point for Ukraine.

Keywords: foreign experience, public associations, non-profit organizations, USA, Great Britain.